

УДК 81'243:37.046

Левашов Олександр Семенович
Харківський національний університет внутрішніх справ
(Харків, Україна)

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей викладання іноземних мов в закладах вищої освіти з особливими умовами навчання, перш за все, в системі МВС України. Аналізуються основні фактори, пов'язані з цілями, умовами та змістом навчання, які визначають специфіку навчального процесу, обґрунтовуються основні напрями роботи з нівелювання негативних чинників, що обмежують ефективність навчання. Висувається теза про необхідність суттєвого вдосконалення самостійної роботи як потужного резерву інтенсифікації навчання. Пропонуються найбільш ефективні форми організації такої роботи на базі широкого використання інформаційних технологій.

Ключові слова: цілі, умови та зміст навчання, міжкультурна комунікативна компетенція, збалансований підхід до викладання, готовність до навчання, комп'ютеризація самостійної роботи, юридична термінологія, відомча освіта.

Levashov Oleksandr Semenovich
Kharkiv National University of Internal Affairs
(Kharkiv, Ukraine)

SPECIFICS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN UNIVERSITIES WITH SPECIAL CONDITIONS OF STUDY

Abstract. The article is devoted to the consideration of the features of teaching foreign languages in higher education institutions with special study conditions, primarily in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. It analyzes the main factors associated with the goals, conditions and content of the study, which determine the specifics of the educational process, substantiates the main directions of work on leveling the negative factors that limit the effectiveness of the study. A thesis is put forward on the need for significant improvement in independent work as a powerful reserve for the intensification of studies. The most effective forms of organizing such work based on the widespread use of information technology are proposed.

Keywords: goals, conditions and content of studies, intercultural communicative competence, a balanced approach to teaching, readiness for study, computerization of independent work, legal terminology, departmental education.

Левашов Александр Семенович
Харьковский национальный университет внутренних дел
(Харьков, Украина)

СПЕЦИФИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ВУЗАХ С ОСОБЫМИ УСЛОВИЯМИ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей преподавания иностранных языков в учреждениях высшего образования с особыми условиями обучения, прежде всего, в системе МВД Украины. Анализируются основные факторы, связанные с целями, условиями и содержанием обучения, которые определяют специфику учебного процесса, обосновываются основные направления работы по нивелированию негативных факторов, ограничивающих эффективность обучения. Выдвигается тезис о необходимости существенного совершенствования самостоятельной работы как мощного резерва интенсификации обучения. Предлагаются наиболее эффективные формы организации такой работы на базе широкого использования информационных технологий.

Ключевые слова: цели, условия и содержание обучения, межкультурная коммуникативная компетенция, сбалансированный подход к преподаванию, готовность к обучению, компьютеризация самостоятельной работы, юридическая терминология, ведомственное образование.

Сучасні підходи до підготовки спеціалістів в різноманітних сферах висувають підвищені вимоги до володіння ними іноземними мовами, головною з яких є готовність майбутнього фахівця до ефективного використання іноземної мови на практиці в інтересах своєї професійної діяльності. При цьому знання іноземної мови розглядається як важлива складова професійної компетентності, яка допоможе їм вирішувати професійні проблеми, спілкуватися з представниками різних соціальних та національних груп, вирішувати конфліктні ситуації, здійснювати співробітництво в міжнародній сфері, самостійно підвищувати свій професійний та загальнокультурний рівень.

Останнім часом науково-педагогічна спільнота стає свідком не лише помітного збільшення інтересу до вивчення іноземних мов, а й зростання можливостей викладання цієї дисципліни в немовних вищих закладах освіти, в тому числі тих, що мають особливі умови навчання. Керівництво вишів зацікавлено в розширенні та укріпленні матеріальної бази, прогресивні та творчо налаштовані викладачі прагнуть розширеного використання інноваційних технологій викладання, автентичних навчальних матеріалів, ефективних методів викладання. Проте специфічні риси закладів вищої освіти з особливими умовами навчання, з одного боку, накладають певні обмеження на ефективність організації навчального процесу, а з другого, - потребують додаткової уваги до її окремих аспектів.

Специфіка навчання в закладах системи МВС відображається в його цілі, умовах та змісті. Визначення цілі навчання спирається на аналіз домінуючих видів майбутньої професійної діяльності і можливі сфери використання іноземної мови. Такий аналіз дозволяє стверджувати, що найважливішою

цільовою установкою є формування у майбутніх правоохоронців міжкультурної комунікативної компетенції. І хоча навчання іноземної мови в контексті культури відповідної країни є усталеним напрямом організації навчального процесу у виші, незалежно від його фахової спрямованості, для курсантів відомчих вищих навчальних закладів системи МВС цей підхід є особливо важливим. І справа не лише в тому, що процеси глобалізації і загострення міжнародних суспільних протиріч призвели до різкого зростання міжнародної злочинності та тероризму, протистояти яким покликані національні поліції країн. Професія поліцейського надає використанню іноземної мови в його повсякденній діяльності додаткового і доволі специфічного виміру, який пов'язаний з постійною готовністю правоохоронця до безпосереднього комунікативного контакту з широким колом іноземців з безлічі питань, включаючи навіть ті, що не мають безпосереднього відношення до правоохоронної діяльності.

З поширенням міжнародних контактів, пов'язаних із входженням України у світову спільноту, кількість різноманітних звернень до поліції з боку іноземців, які перебувають в нашій країні, буде лише зростати. Це може бути просте звернення на побутовому рівні з проханням надати допомогу, вказати напрям руху, забезпечити інформацією тощо. У випадку втручання поліції з приводу будь-яких протиправних дій виникає необхідність встановити контакт з іноземцем, який може виступати в якості потерпілого, підозрюваної особи або свідка. Вкрай важливим є використання іноземної мови поліцейськими при розслідуванні злочину гарячим слідом, коли справу вирішують лічені хвилини і можливість оперативно отримати необхідну інформацію від потерпілого або свідка є ключовою для швидкого розкриття злочину.

Аналізуючи майбутні сфери використання іноземної мови, слід брати до уваги, що дуже широким є не лише коло питань, з яких може виникнути потреба в спілкуванні, а й коло осіб, які візьмуть в ньому участь. До їх числа можуть входити представники різних етносів і культур, які використовують іноземну, головним чином, англійську, мову в якості засобу міжкультурного спілкування. Їх норми, стандарти, вірування, уявлення, цінності, традиції і відношення (невидима частина айсбергу за У. Брембеком [1] або культура з маленької «к» за Р. Халверсон [2]) є національно-специфічними і можуть різко відрізнятись між собою. Тому нагальним цільовим завданням навчання є формування вміння швидко змінювати стратегію і тактику своєї мовленнєвої поведінки з врахуванням культурних норм учасників спілкування, проявляючи толерантність та розуміння культури іншомовних спільнот.

Необхідність поєднувати навчання та службу є тим чинником, який визначає специфічні умови навчання у навчальних закладах системи МВС. Довгий робочий день, численні службові завдання, жорстка часова регламентація всіх видів службової та навчальної діяльності, часті відволікання для виконання завдань правоохоронного характеру – все це відомі чинники, які ускладнюють процес набуття знань і потребують додаткових зусиль як з боку науково-педагогічного складу, так і курсантів чи слухачів.

Слід також зазначити, що сам характер навчання в ЗВО з особливими умовами, який традиційно характеризується так званою «строєвізацією» занять, авторитарністю викладача, високим рівнем формалізації навчального процесу та жорсткою регламентацією організації занять входить в певне протиріччя з комунікативною природою навчання іноземних мов, яка передбачає

здебільше вільну, розкату атмосферу заняття, високий рівень творчої активності тих, хто навчається, та подекуди неформальний характер їх взаємодії з викладачем. Тому вкрай важливим завданням науково-педагогічного складу є знайти збалансований підхід до викладання, який би поєднував дисципліну та вимогливість з найбільш ефективними методами та прийомами, які притаманні комунікативному характеру викладання іноземних мов, суміщаючи значну свободу з відчуттям відповідальності за виконання навчальних завдань.

Суттєвим фактором, який ускладнює організацію викладання та успішність засвоєння навчального матеріалу, є як низький загальний рівень шкільної підготовки з іноземної мови, так і вкрай неоднорідний рівень навченості курсантів які вступили до ЗВО. Цей фактор притаманний більшості вишів немовного профілю, отже давно назріла проблема обов'язкового проведення будь-якої форми вхідного контролю ступеню готовності всіх абітурієнтів до навчання у закладі вищої освіти та засвоєння професійно орієнтованої іноземної мови. Найкращім рішенням цього питання було б довгоочікуване введення зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови в якості обов'язкової умови вступу до будь-якого вишу.

Постійні зміни навчальних планів та скорочення часу, відведеного на вивчення іноземної мови, через явну невідповідність задекларованим цілям формування іншомовної комунікативної компетентності, безумовно, мають негативний вплив на кінцеві результати навчання. Додатковим ускладнюючим фактором є те, що непростий процес адаптації до специфічних умов навчання та служби у вишій системі МВС в значній мірі співпадає саме з періодом вивчення іноземної мови.

Вказані вище фактори обумовлюють важливість раціональної організації такого компоненту процесу навчання, як самостійна робота, головним чином, через обмеженість часу, який, зважаючи на необхідність поєднання навчання та виконання службових обов'язків, може бути для неї відведений. Саме самостійній роботі слід приділити особливу увагу як потужному резерву інтенсифікації навчання з метою ліквідації прогалин, що виникли ще в закладах середньої освіти чи утворилися через відволікання від навчального процесу, та принаймні часткового компенсування тих обмежень, які накладають на навчальний процес специфічні умови навчання курсантів. Цього можна досягти шляхом максимально ефективної організації самостійної роботи та ретельного використання відповідних ресурсів. Слід відмітити, що перенос тих усталених стереотипів навчальної діяльності (в тому числі, самостійної), що були сформовані в попередній період, на роботу у вищій школі мають негативний вплив на ефективність роботи з навчальним матеріалом. В умовах напруженого графіку навчання та обмеженості часу на самостійну роботу в закладі вищої освіти з особливими умовами навчання раніше засвоєні прийоми навчання не лише є неефективними, але й стають на заваді раціональної організації навчального процесу.

Підвищена увага до раціональної організації самостійної роботи повністю узгоджується з сучасними вимогами до збільшення її питомої ваги в навчальному процесі і може розглядатися в руслі сучасної педагогічної стратегії автономного навчання з метою забезпечення тим, хто навчається, можливості самостійного регулювання своєї навчальної діяльності. Зрозуміло, що це потребує від викладачів використання таких технологій навчання, які

б забезпечували можливості оволодівати найбільш зручними та ефективними навчальними стратегіями самостійної роботи [3].

Найбільш перспективними видами самостійного опрацювання навчального матеріалу є комп'ютеризовані форми роботи під опосередкованим комп'ютерною програмою керівництвом викладача, які виконуються індивідуально в адаптованому до можливостей курсанта темпі з самостійним пошуком та максимальним використанням довідкового та іншого додаткового матеріалу. Курсантам та слухачам слід надати можливість широкого самостійного доступу до навчальної та довідкової інформації. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє максимально індивідуалізувати самостійну роботу тих, хто навчається, з максимальним використанням всіх переваг комп'ютерної техніки [4]. Рационально сформовані навички самостійної роботи сприятимуть оволодінню методами пошуку та обробки навчальної та наукової інформації іноземними мовами, розвитку творчого мислення та розширення світогляду. Систематична самостійна робота не лише сприяє підвищенню інтересу до вивчення іноземних мов, але й виховує у курсантів потребу до постійного набуття знань з загальноосвітніх та спеціальних предметів в межах вдосконалення своєї підготовки з обраної професії.

Необхідно забезпечити надання курсантам можливості вільно обирати та користуватися інформаційними ресурсами з конкретної дисципліни та (принаймні частково) самостійно управляти своєю навчальною діяльністю. Така форма організації навчального процесу сприяє розвитку самостійних стратегій набуття знань, вмінь та навичок з дисципліни. Студенти мають можливість вибору часу, послідовності та темпу навчання, іноді вони можуть обирати рівень та зміст навчального матеріалу, отримуючи консультації з мовних питань та методів навчання. Організаційно такий підхід може бути реалізований шляхом створення спеціалізованих мовних центрів (лабораторій) з самостійним доступом тих, хто навчається, до навчальної інформації. Такий центр може використовуватись курсантом або за власною ініціативою, або для виконання конкретних завдань викладача. Основною перевагою центру є його гнучкість, можливість пристосувати курс навчання до своїх потреб та стилю роботи, що підвищує мотивацію та ефективність навчання. Організована таким чином самостійна робота доповнює обмежений час навчання в аудиторії та знижує навантаження на викладача, сприяє розвитку його педагогічного потенціалу через визволення його часу на розробку методичного забезпечення навчального процесу і творчу роботу з курсантами. Додатковою позитивною рисою використання зазначених центрів є виховання відповідальності та сприяння активності курсантів.

При розгляді змісту навчання іноземних мов курсантів закладів вищої освіти системи МВС слід мати на увазі, що вони стикаються з труднощами вивчення не просто іноземної мови, а її особливого різновиду, а саме мови права. Юридична англійська, яка отримала неформальну назву *legalese* (згідно Кембриджському словнику вперше використану в 1911 році) є настільки специфічною і важкою для розуміння навіть носіями мови, що деякі автори вважають її використання через надуману складність принизливим як для того, хто пише юридичні тексти, так і для тих, хто вимушений їх читати. [5]. Годі й казати, що для іноземця така специфіка є важкою перепорою на шляху до оволодіння юридичною підмогою. В першу чергу, звертає на себе увагу така

важлива особливості і водночас специфічна складність у викладанні, як наявність спеціальної професійної лексики, зокрема, вузькоспеціальної юридичної термінології, яка складає більше третини всіх ключових слів.

На відміну від інших областей знань, наприклад, точних наук, поняття яких є загальним надбанням, правова система кожної окремої країни є унікальною і нерозривно пов'язаною з її культурою. Кожна правова система функціонує в складному соціо-культурному контексті, який завжди має національну специфіку. Правові поняття, які описують чи регулюють певні сфери суспільних відносин та історично виростають з моральних цінностей, норм, приписів, звичаїв і традицій, проходять свій, для кожної країни особливий, шлях становлення та розвитку. Повна або часткова розбіжність понять та відносин правових систем різних соціумів та культур з необхідністю веде до формування національно-специфічних термінологічних систем. При цьому визначальним фактором буде саме правова система, бо навіть за наявності однієї й тієї ж мови у низці країн їх системи правової термінології будуть відмінними між собою. Мова права настільки укоренилася в національному правовому мисленні та культурі, що, працюючи з юридичним текстом, ми перекладаємо не просто слова а правову систему, яка за ними стоїть. [6]

Такий системно зв'язаний характер термінології в області права відрізняє її від термінології в інших предметних областях і є основним каменем спотикання при роботі з юридичними текстами. З цього витікає, що необхідною передумовою розуміння та коректного перекладу юридичних текстів тими, хто навчається, є принаймні обмежене оволодіння професійно-орієнтованими соціо-культурними фоновими знаннями в області права як своєї, так і іноземної держави. Вочевидь, курсанти на першому чи другому курсі такими знаннями не володіють. Період вивчення іноземної мови і часу формування спеціальних знань про свою майбутню професію, в основному, не співпадають, що перешкоджає розумінню та засвоєнню змісту фахових текстів. В початковий період навчання відсутній будь-який професійний досвід, уявлення про свою спеціальність носить достатньо загальний, дифузний характер, а теоретичні дисципліни, які в цей час викладаються, лише закладають основу для наступного розуміння конкретних завдань майбутньої професійної діяльності. Спеціалізовані тексти юридичної чи поліцейської спрямованості, які, як правило, використовуються в підручниках та навчальних посібниках, часто «випереджають» реальні знання тих, хто навчається. Забезпечити на цьому фоні професійну спрямованість викладання іноземної мови і формування повноцінної іншомовної професійної комунікативної компетентності практично нереально. На старших же курсах, коли курсанти впритул знайомляться з тими професійними завданнями, які їм доведеться вирішувати, іноземна мова не тільки не вивчається, але багатьма вже в значній мірі забута.

Таким чином, курсанти в початковий період навчання не можуть скористатися фоновими знаннями з фаху при читанні текстів за спеціальністю, а специфічна природа юридичної термінології ставить особливо складні перепони на шляху їх розуміння. Це потребує додаткової роботи з методичного забезпечення навчального процесу та висуває підвищені вимоги до професійного рівня викладача. Необхідно не лише допомогти курсантам правильно зрозуміти і, за необхідності, перекласти ті чи інші терміни, а й розтлумачити їх значення, прокоментувати їх походження. Викладачеві слід

пояснити, що через культурно-історичні особливості різних країн і специфічні розбіжності їх правових систем юридична термінологія характеризується неповною понятійною еквівалентністю. Гетерогенність інтерпретацій навіть начебто однакових термінів носіями різних мов свідчить про розбіжність в поняттях, які ці терміни представляють. Доцільно говорити лише про той чи інший ступень відповідності між поняттями і лише на основі аналізу їх обсягу, характеристик і відносин можна судити про рівень еквівалентності тих термінів, які їх представляють в різних мовах. При цьому аналізувати необхідно не лише зміст, а й функцію понять, що можливо зробити лише на основі контексту.

Навчання термінології потребує цілеспрямованих зусиль і є складовою більш загального завдання формування професійно орієнтованої соціокультурної компетентності тих, хто навчається. Це, безумовно, вимагає від викладача деяких додаткових, нехай і обмежених, знань, які можна віднести до сфери порівняльного правознавства, і, відповідно, підвищення його фахового рівня шляхом професійного самовдосконалення або цілеспрямованого підвищення кваліфікації.

Перелічені вище фактори не лише визначають специфічний характер вивчення іноземних мов у вишах з особливими умовами навчання, а й додатково свідчать на користь тези про необхідність всього збереження відомчої освіти. Лише в її межах можливе ретельне врахування всіх особливостей навчання курсантів, яке забезпечить раціональну організацію навчального процесу та використання найбільш ефективних методів та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Brembeck, Winston. The Development and Teaching of a College Course in Intercultural Communication. Readings in Intercultural Communication, v. 2. SIETAR Publications, University of Pittsburgh, 1977
2. Halverson, Rachel J. Culture and Vocabulary Acquisition: A Proposal. 1985
3. Резнік В. Г., Лобачова С. В. Проблеми організації автономного навчання іноземних мов студентів вищої школи: сучасні методи та стратегії. «Молодий вчений» № 12.1 (52.1) грудень, 2017 р. с 76 – 79
4. Титова С. В. Ресурсы и службы интернета в преподавании иностранных языков / С. В. Титова. – М.: Изд-во МГУ, 2003.
5. Martin Cutts, Oxford Guide to Plain English, 3rd ed. Oxford University Press, 2009
6. Beyer, V. and Conradsen, K. Translating Japanese Legal Documents into English: A Short Course. // Morris, M. (ed). Translation and the Law, Amsterdam, 1995